

PROBLEMI I RAZMIŠLJANJA NAKON DOBIVANJA STALNE SLUŽBE

SERGIO DE CARLI

Presidente Anir
Via Verdi, 8
21040 Castronno (VA)
Italija

Primljeno: 11. 6. 2004.
Izlaganje na znanstvenom skupu
UDK 371.124:268}(450)

Sažetak

Odredbе zakona koje talijanskim nastavnicima katoličkog vjeronauka omogućuju stalnu službu ne mijenjaju loš položaj vjeronaučne nastave. Nakon što budu završene sve faze provođenja natječaja, valjat će se suočiti s nizom problema kako bi se svim učenicima omogućio pristup religijama u školi. Sve će se to odraziti i na katolički školski vjeronauk i na didaktičku praksu s njim u vezi.

Ključne riječi: stalna služba vjeroučitelja, religija i religije, didaktička strana rasprave, religiozna kultura

U srpnju 2003. zakonom je utvrđena uloga talijanskih nastavnika katoličkog vjeronauka.¹ Nakon parlamentarne rasprave koja je trajala oko šest godina, za vrijeme dviju zakonodavnih skupština i gotovo dvadeset godina nakon sklapanja Ugovora između Katoličke crkve u Italiji i talijanskog Ministarstva prosvjete (1985. godine), u kojem je istaknuta »nakana« države da omogućiti sigurniji radni odnos kad je u pitanju godišnje zapošljavanje koje je definirano tom prigodom², cilj je konačno postignut. Bio je to važan korak jer su talijanski školski vjeroučitelji postigli veću sigurnost vlastitoga radnog mjesta. Zakonom 186/2003. utvrđuju se naime njihove dvije funkcije, za ustanove predškolskog odgoja i osnovnu školu te za nižu i višu srednju školu³, te se predviđa primanje u službu na neodređeno vrijeme onih koji prođu na natječaju, kao što je to slučaj s drugim nastavnicima u talijanskoj školi.

Nesumnjivo je riječ o važnom postignuću za školske vjeroučitelje, ali problemi

¹ Usp. »EuForNews« IT01, br. 1/2003, str. 5; IT04, br. 3/2003, str. 13. Vidi također detaljnu analizu dugog prosljeda u mojim napisima: *Stato giuridico. La tappa della XIII legislatura*, u: »A.N.I.R.« 17(2001)2, 2-12; *Ultime mediazioni e la svolta della XIV Legislatura. La ricostruzione di un iter giunto alla meta*, u: »A.N.I.R.« 18(2003)3/4, 2-19; *Un »atto dovuto« e nuove prospettive. Ultime fasi del dibattito alla Camera e al Senato*, u: »A.N.I.R.« 19(2004)1/2, 2-6; *Due legislature per una legge*, u: »Religione e Scuola« 32(2003/2004)1, 37-44.

² Valja primjetiti da je zahtjev za uspostavljanjem uloge, pa prema tome i veće postojanosti koja bi vjeroučitelje u školi izjednačila s kolegama iz drugih predmeta već dugo vremena bio postavljen u talijanskoj javnosti. Dokaz za to je i činjenica što je i sam statut Nacionalne udruge vjeroučitelja, koji je donesen 1982. godine, među ciljevima koje Udruga želi postići, sadržavao i definiciju nove pravne uloge posredstvom takve izmjene u zakonodavstvu.

³ Tekst je uzrokovao i uzrokovat će neke probleme jer je pripremljen polazeći od organizacije škole koja je bila predviđena zakonodavstvom koje je bilo na snazi na početku parlamentarne rasprave. U međuvremenu je međutim to zakonodavstvo promijenjeno, budući da je došlo do reforme škole pomoću zakona 53/2003. O cjelokupnoj reformi usp. A. SANDULLI, *Il sistema nazionale di istruzione*, Il Mulino, Bologna 2003. Odlika je teksta

školske pouke katoličke religije ostaju jednaki kao i prije. Istina je da se veća sigurnost nastavnika odražava i na sam predmet, no problemi koji ograničavaju važnost školskoga vjeronauka nisu čak ni načeti. Dovoljna je činjenica što je predmet neobavezan, te roditelji (ili učenici u srednjoj školi) moraju izabrati hoće li djecu na nj upisati ili ne, što podrazumijeva odlazak iz škole ako su odabrali da ne pohađaju školski vjeronauk. Podsjećamo na to da je u višim razredima osnovne škole i u srednjim školama predviđen samo jedan nastavni sat vjeronauka; podsjećamo na različito vrednovanje predmeta (kad je u pitanju školska svjedodžba) koje obuhvaća samo zanimanje i sudjelovanje; podsjećamo i na činjenicu da školski vjeronauk ne može biti izabran za ispitni predmet i... moglo bi se dalje nastaviti nabrajati unedogled. Sve je to ostalo isto kao i prije i neizbježno će se time trebati pozabaviti u skoroj budućnosti kako bi se uvele one (poželjne) promjene koje će nastavu školskoga vjeronauka konačno prilagoditi zahtjevima vremena i potrebama učenika koji pohađaju talijansku školu.

MOGUĆNOSTI BUDUĆEG RAZVOJA

Pitanje na koje će se – prije svega – trebati usredotočiti bez sumnje je obaveznost alternativnih aktivnosti za one koji ne odaberu školski vjeronauk, zbog sljedećih razloga:

1. Nakon 11. rujna 2001. i 11. ožujka 2004. postalo je nemoguće ignorirati svjetske religije i religioznu kulturu u školi, tj. na onome mjestu koje se kulturom bavi kako bi se razumio svijet u kojemu živimo a mladima i djevojkama omogućilo da spoznaju sebe kao osobe.

2. Kako bi se upoznalo same sebe i svijet u kojemu nam valja živjeti, nužno je suočiti se sa životnim perspektivama koje religije te laički i ateistički svjetonazor danas nude – a nudili su i u prošlosti – čovjeku. Kritičke i neovisne analize su neophodne da bi se shvatilo bolje i više. Neznanje stvara samo čudovišta, kao što nam naše vrijeme – nažalost – sasvim očito i na vrlo tragičan način pokazuje.

3. Da bi se razumjelo svijet u kojemu živimo (i »svjetove« koji ga nadahnjuju), danas je neophodno razumjeti religiozne kulture koje nadahnjuju razne svjetske kulture i njihove etičke perspektive. Svaka religija naima rada jednu ili više kultura, ili živi u bliskoj vezi s njima. Neophodno ih je upoznati da bi se shvatile značajke koje obilježavaju religiozno viđenje života kao takva. Na taj se način razumijeva i razvoj suvremenoga društva. Samo razumijevajući islam može se razumjeti zašto se razvio islamski terorizam i zašto ga je tako teško suzbijati. Razumjet će se i da je teroristički zanos zapravo degeneracija, podivljali razvoj više od tisućljetne religije i civilizacije, koje su – u svojoj povijesti – omogućile ostvarenja koja nemaju ništa zajedničko s terorističkim barbarskim činima.

Zbog svega toga u školi više nije moguće ignorirati religioznu kulturu. Ni didaktičke aktivnosti na samom satu školskoga katoličkog vjeronauka neće se više moći programirati isključivo na temelju katolicizma, nego će se morati predvidjeti poseban prostor za raspravu o drugim religijama. To uostalom talijanski školski vjeroučitelji rade već godinama, iako to nije uvijek jasno i detaljno predviđeno u važećim školskim vjeronaučnim progra-

---

što analizira sveukupni talijanski školski sustav polazeći od reforme škole i od autonomnog sustava (koji je u međuvremenu uveden).

mima.⁴ Osim toga, morat će se premisliti didaktička strana rasprave, kojom se vjeroučitelji mnogo koriste, iako – počesto – tome ne prethodi sučeljavanje između učenika u razredu, te između učenika i profesora, sa sigurnim i jasnim sadržajima koji se smatraju temeljnima za razumijevanje proučavanih pitanja. To će jedino omogućiti da sučeljavanje i na odgojnom i na didaktičkom planu bude produktivno. U suprotnom bi se, u najboljem slučaju, moglo govoriti o zanimljivoj raspravi poput one u gostionici ili u nekom salonu. Upozoravamo vas, ne mislimo pritom da didaktičku stranu rasprave – koja je vrlo korisna i dobra (napose kad su u pitanju učenici koji rastu) – treba napustiti. Valja je samo bolje pojasniti, predviđevši prikladno vrijeme za upoznavanje pojava i kultura, povijesnih zbivanja i religioznih perspektiva, teoloških podataka te za metodološki ispravne analize svetih tekstova... Držimo naime da je valja osnažiti i staviti u perspektivu koja će biti više interdisciplinarna, a ne toliko ograničena samo na jedan predmet, vjeronauk. O njoj se naime treba dogovoriti i zajednički je ostvarivati, kako bi obuhvatila bogatstvo različitih gledišta o istom pitanju, sa svrhom da se razmatraju već stečene spoznaje ili da se tumače putevi koji će omogućiti te spoznaje, tako da se što bolje razviju kritičke sposobnosti povezane s razvojem sposobnosti koje bi trebala dati škola, kako je predviđeno nedavno uvedenom reformom. U toj je perspektivi, po našem mišljenju, moguće vrednovati didaktičke obrasce – vremenski ograničene, a usmjerene prema produblivanju specifičnih i potanko obrazloženih problema – o kojima se razgovaralo s kolegama koji predaju druge predmete, što bi omogućilo da u široki krug kulture uđu i teologija i religiozna kultura. Sve to upravo zbog navedenih razloga. Očito, možda

je jasno (iako nije uvijek samo po sebi razumljivo na razini didaktičke prakse, barem ne u Italiji), nije moguć jednakopravan dijalog s drugim predmetima i drugim kolegama ako se ne polazi od stručne samospoznaje epistemoloških značajki vlastitog predmeta i sadržaja koje taj predmet mora proširiti u školi. Konkretno, valjat će proučiti barem pet velikih svjetskih religija (židovstvo, kršćanstvo s njegovi velikim vjeroispovijestima, islam, hinduizam i budizam), ne zaboravljajući drevne zapadne religije, koje pomažu da se bolje shvati biblijski tekst kao tekst koji je napisan u određenim i specifičnim kulturalnim i religioznim okolnostima. Naravno, odgovarajući prostor mora se – u Italiji – osigurati za katolicizam zajedno s drugim katoličkim religijama, te za židovstvo kao njihove temelje, jer je to nesumnjivo korijen civilizacije – i kulture koju ona izražava – a koja obilježava cijeli Zapad.

NEIZRAVNE POSLJEDICE ZA ŠKOLSKI VJERONAUK

Koje su neizravne posljedice tog razmišljanja na aktualni školski vjeronauk i napose na nacionalne smjernice koje će trebati dati i za katolički školski vjeronauk? Koja će mjerila trebati primijeniti da bi se definirale te nacionalne smjernice? Koja će pak mjerila trebati primijeniti da bi profesori definirali vlastite godišnje programe i svakodnevnu didaktičku praksu? Kako gledati na inovacije koje je uvela školska re-

⁴ U vezi s time upućujem na analize koje sam predstavio na susretu koji je organizirao Milanski viši institut religioznih znanosti. Usp. u objavljenom zborniku: *I curricoli reali di religione cattolica*, u: UFFICIO SCUOLA CURIA – ISSR MILANO (ur.), *L'insegnamento della religione cattolica nella prospettiva della riforma scolastica*. Problemi attuali e orizzonti futuri, Centro Ambrosiano, Milano 1998, str. 33-73.

forma, imajući na umu da i dalje postoje ograničenja koja smo već spomenuli, ali i mogućnosti koje bi se mogle otvoriti i za školski vjeronauk?

Iako djelomice i vrlo sažeto, pokušat ćemo navesti neka razmišljanja koja držimo znakovitima. Prije svega je, po našem mišljenju, za nacionalne smjernice važno sljedeće:

1. Trajna otvorenost prema drevnim religijama, kao što smo već spomenuli, jer to omogućuje da se uoče – i bolje shvate – značajke biblijskoga teksta koji je, uz dužna pojašnjenja, objavljeni tekst za židovstvo i za razne kršćanske vjeroispovijesti. Na njemu se zatim zasnivala kultura našega svijeta i to u tolikoj mjeri da ga se često naziva »velikom kodeksom« zapadne kulture.⁵ Sve je to osim toga, a to nam se ne čini nevažnim, specifičan kulturalni uradak: kako se ne prisjetiti da se – u skladu s već spomenutim Konkordatom – katolički školski vjeronauk odvija »u okviru ciljeva škole« te da je specifični predmet tog rada upravo kultura?

2. Trajna otvorenost prema pet velikih već spomenutih religija. U vremenu koje je – već od šezdesetih godina prošloga stoljeća – nazvano malim »globalnim selom« (prema poznatim riječima Kanadana Marshalla McLuhana), ne može se razmišljati a da se ne pođe od globalnog viđenja. Jednako tako, izum koji je već stao na čvrste noge, internet, samo potvrđuje tu postavku. Odatle i potreba za otvaranjem prema velikim religijama našega vremena. Ništa ne priječi (osim ograničenja što ih nameće predviđeno vrijeme koje je na raspolaganju u školi) i opsežnije »šetanje« beskrajinim svijetom Istoka, traženje oslonaca u kineskom svijetu (s analizama koje se odnose na taoizam i konfucionizam) i u japanskom šintoizmu.

Što se tiče didaktičkog programiranja, morat će se međutim vrednovati sljedeći elementi:

1. analiza i proučavanje raznih religija prema metodi koja kao polazište koristi pitanja i probleme da bi zatim potaknula razmišljanje o velikim pojmovima koji se iza tih pitanja i problema kriju i da bi se uočili temeljni vidovi pojedinih religija u odnosu na čovjekovo iskustvo (i, napose, na iskustvo učenika). Očita je dakle prednost antropološke perspektive, koja je sposobna vrednovati temeljne doktrinarne i teološke sadržaje svake religiozne kulture.

2. Odgovarajući prostor valja osigurati za analizu i proučavanje svetih tekstova, ne samo zato što je riječ o dokumentima na kojima se temelje pojedine religije, nego i stoga što su to dokumenti koji su doprinijeli oživljavanju kultura koje su obilježile – i obilježavaju – razne svjetske civilizacije. Po našem mišljenju, poznavanje pojedinih svetih knjiga samo je po sebi vrednota, ali je korisno i za upoznavanje pojedine religije (ili raznih religija, ili pak vjeroispovijesti koje su nastale iz istoga korijena, kao što je to slučaj s biblijskim tekstom).

Odatle proizlaze neki problemi o kojima je nužno razmišljati i na teoretskom i na onom specifičnom, didaktičkom planu. Ovdje nažalost nemamo ni mogućnosti ni prostora produbiti to pitanje⁶, ali držimo da je od temeljne važnosti ukratko ukazati na njih pomoću nekoliko pitanja:

⁵ Usp. F. NOTHROP, *Il grande codice*. La Bibbia e la letteratura, Einaudi, Torino 1986.

⁶ Podrobnije o tome vidi u mom predavanju što sam ga održao na nedavnom susretu na temu *Laicnost i konfesionalnost: proučavanje religija u školi*. Usp. S. DE CARLI, »Laicità e confessionalità: studiare le religioni a scuola«, u: L. PEDRALI (ur.), *È l'ora delle religioni*. La scuola e il mosaico delle fedi, Emi, Bologna 2002, str. 59-77.

- Zašto je za poučavanje katoličkog kršćanstva potrebna potvrda o podobnosti (koju izdaju crkvene vlasti), dok se pak nastavnik koji poučava druge religije ne mora, kada je riječ o drugim religijama, na to obazirati?

- Njihova je analiza – budući da ih predstavlja onakvima kakve jesu i ne izdaje ih – od temeljne važnosti, kao što je od temeljne važnosti poznavanje kršćanstva kako bi se omogućilo odgojno ozbiljno i didaktički korisno sučeljavanje. Može li teologija religija dati kakav dobar pokazatelj polazeći od načela slobode Duha koji puše kamo hoće, zajedno s didaktičkom perspektivom postupnog formativnog hoda učenika prema slobodno definiranoj i usvojenoj osobnoj sintezi?

- Proučavanje ateizma i perspektiva koje je čovjek razradio tijekom stoljeća – ne utječući se ni jednoj višnjoj stvarnosti – pretpostavlja pristup ljudskom i jedino ljudskom istraživanju, pristup koji je pun poštovanja i koji (koliko god bio kritičan) ne obezvređuje. Kako tu perspektivu uključiti u školu i posebno u katolički školski vjeronauk?

- Sučeljavanje, koje je neizbježno na didaktičkom planu, traži da se uspostavi dijalog između živih religija ne podrazumijevajući – s gledišta traženja osobne i slobodne učenikove prosudbe – bilo kakvo prvenstvo osim onoga koje je vezano uz društveno-kulturalno okruženje kojemu se pripada. Problem se sastoji u izbjegavanju rizika relativizma, dok se kod učenika promiče dozrijevanje zahtjeva za izvornim traženjem vlastite sinteze kao cilja i predujta za osobnu analizu vlastitoga postojanja. Kako djelovati – prema tim metodološkim pokazateljima – u katoličkom školskom vjeronauku i unutar škole koja je reformirana po zakonu 53/2003?

- Osobno iskustvo koje omogućuje da se povrati dimenzija svjedočenja vjere svojstvena katoličkomu školskom vjeronauku s obzirom na laičnost školskog ambijenta može biti prostor za zanimljivo razmišljanje jer omogućuje zajednički povratak kulturalno-religioznomu i izboru slobodne savjesti. U tome se smjeru otvaraju zanimljive perspektive za sučeljavanje i raspravu u razredu, koje se mogu iskoristiti i na dopunske aktivnosti u okviru reforme talijanske škole koje smo više puta spomenuli.